DSE DEMOGRAPHY AND SOCIAL ECONOMY

Cite: Omelchuk, Anna (2026). Viina, deinstytualizatsiia, yevrointehratsiia: multyfaktornyi tysk na systemu sotsialnoho zakhystu ditei v Ukraini [War, Deinstitutionalisation, European Integration: Multifactor Pressure on the Child Social Protection System in Ukraine]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika — Demography and Social Economy*, 3 (65), 150—169. https://doi.org/10.15407/dse2026.03.150

https://doi.org/10.15407/dse2026.03.150
УДК: 364.4-053.2(477):[355.01+316.42]
JEL Classification: I38; J13; H75; R23

АННА ОМЕЛЬЧУК, аспірант
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
03057, Україна, м. Київ, проспект Берестейський (Перемоги), 54/1
E-mail: omelchuk.ganna@gmail.com
ORCID: 0009-0003-7490-9161

ВІЙНА, ДЕІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ, ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ: МУЛЬТИФАКТОРНИЙ ТИСК НА СИСТЕМУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

Війна є первинним фактором прямого тиску на систему соціального захисту дітей в Україні; незавершена деінституалізація і євроінтеграційна траєкторія — процеси, перебіг яких визначається умовами воєнного часу. Мета дослідження — зіставити три фактори тиску на основі емпіричних даних і обґрунтувати модель оцінки спроможності територіальних громад відповідати на нього. Наукова новизна полягає у запропонованій чотиривимірній моделі спроможності громади (кадровий, фінансовий, організаційний, сервісний виміри), яка описує позицію конкретної громади в умовах одночасної дії трьох факторів і дає змогу зіставляти різнорідні джерела тиску у спільних координатах. Емпірична база дослідження — п'ять відкритих джерел: UNICEF TransMonEE Regional Database, матриця відстеження переміщень Міжнародної організації з міграції (IOM Displacement Tracking Matrix Ukraine) з повним часовим рядом 2022—2026 рр. (46 раундів вимірювань), Eurostat ESSPROS і EU-SILC, BOOST Ukraine Public Expenditure Database, мапінг національних наборів індикаторів дитячих прав UNICEF ECARO (2026). Застосовано вторинний аналіз кількісних даних, регіональне зіставлення і непряме порівняння з європейськими референтами.

Україна посідає друге місце в регіоні Європи та Центральної Азії за коефіцієнтом формального альтернативного догляду — 2001 на 100 000 дітей, з них 43 % дітей, охо-

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)
© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2026. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

плених формальним альтернативним доглядом, перебувають в інституційних закладах. Внутрішнє переміщення не стабілізується: після зниження у 2024 р. кількість де-факто присутніх ВПО зросла до 3,86 млн у березні 2026 р., а п'ять областей-реципієнтів зосереджують 52 % їх загальної кількості. Частка місцевих бюджетів у загальних доходах країни впала з 44,2 % у 2018 р. до 17,7 % у 2025 р. — на тлі формальної децентралізації сталася фактична фіскальна рецентралізація. Розрив між найбагатшою (м. Київ) і найменш забезпеченою областю (Луганська) сягає 19 разів, що ставить під сумнів припущення про рівність доступу дітей до соціальних послуг. Перспективи подальших досліджень — операціоналізація показників чотирьох вимірів спроможності на матеріалах пілотних громад різного типу.

Ключові слова: *діти; соціальний захист; альтернативний догляд; деінституалізація; внутрішньо переміщені особи; територіальні громади; спроможність громад; євроінтеграція; війна; дитячий добробут.*

Постановка проблеми. З лютого 2022 р. система соціального захисту дітей в Україні одночасно проходить через три перетворення, не зведені одне до одного. Найочевиднішим з них стала повномасштабна війна — з найбільшим в Європі переміщенням цивільного населення з часів Другої світової. На додачу — деінституалізація інтернатного догляду, закладена реформами 2017 р., яка триває сьомий рік і не досягла декларованих показників. Третя складова — перспектива набуття членства в Європейському Союзі, відкриті переговорні кластери у 2024—2025 рр. і вимоги *European Child Guarantee,* які Україна імплементуватиме ще десятиліття.

Між цими трьома факторами немає симетрії. Війна — первинний фактор прямого тиску: вона перерозподіляє населення, виводить території з-під контролю, концентрує фінансовий ресурс на обороні, скорочує дохідну базу місцевих бюджетів. Деінституалізація — це структурна проблема, яку війна не створила, але відчутно загальмувала і трансформувала в характері: до колишніх вихованців інтернатів додалася категорія дітей-ВПО з прифронтових і деокупованих територій, частина яких раніше перебувала в інтернатах власних областей. Євроінтеграція — зовнішній нормативний процес, що задає вимоги до системи дитячого добробуту, не звільняючи від попередніх зобов'язань. На відміну від війни, вона не є загрозою — вона можливість. Але можливість, реалізація якої потребує ресурсів і часу там, де перших не вистачає, а другий обмежений.

Дія всіх трьох факторів концентрується на одному рівні — рівні територіальної громади. Дитина-ВПО, що прибула до приймаючої громади, раніше могла перебувати в інтернаті своєї області, і тепер громада має забезпечити їй соціальний супровід за стандартами, яких вимагатиме ЄС. Громада зазнає дії трьох факторів одночасно — у тому самому штатному розписі служби у справах дітей, у тому самому місцевому бюджеті, у тих самих закладах освіти і охорони здоров'я. Відмінність від послідовного реформування полягає у тому, що реакція системи теж не може бути послідовною: немає можливості спочатку впоратись із війною, потім з ін-

тернатами, потім з ЄС. Реагувати на всі три фактори громаді доводиться одночасно — саме в цьому полягає мультифакторний характер тиску.

Актуальність дослідження. Тема війни, деінституалізації, євроінтеграції у зв'язку із системою соціального захисту дітей в Україні набуває значення на гуманітарному, політико-управлінському та євроінтеграційному рівнях одночасно. На гуманітарному рівні — за оцінкою *UNICEF,* у регіоні Європи та Центральної Азії Україна 2025 р. є країною з найбільшою часткою дітей, яких безпосередньо торкнулися наслідки збройного конфлікту. На політико-управлінському рівні — 2026 р. в Україні завершується термін Національної стратегії реформування системи інституційного догляду 2017—2026 рр., ухваленої розпорядженням Кабінету Міністрів від 9 серпня 2017 р. № 526-р[1], коли ключові цільові показники реформи не досягнуто. На євроінтеграційному рівні — набуття Україною кандидатського статусу у червні 2022 р. і відкриття переговорних кластерів з ЄС у 2024—2025 рр. передбачають перегляд національної політики дитинства за стандартами *European Child Guarantee,* який Україна імплементуватиме ще десятиліття.

Без системного розуміння одночасної дії трьох факторів на рівні територіальної громади неможливо забезпечити ефективну алокацію ресурсів і розробити адекватні стратегії розвитку громад різного типу. Це актуалізує потребу інтегральної аналітичної моделі, що зіставляє різнорідні джерела тиску у спільних координатах і вимірює спроможність громади відповідати на них.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Академічна дискусія розвивається у трьох відокремлених напрямах, які рідко поєднуються в межах однієї роботи. Перший напрям — деінституалізація як окрема проблематика. Серія публікацій П. Ґолдмана і співавторів (P. S. Goldman et al., 2020) [1] у журналі *The Lancet Child & Adolescent Health* запропонувала підхід, відповідно до якого відмова від інституційного догляду розглядається як тривалий процес зі специфічними ризиками на кожному етапі. Методологічну основу для міждержавних зіставлень забезпечили Н. Петровскі, К. Каппа і П. Ґросс (N. Petrowski, C. Cappa & P. Gross, 2017) [2], показавши, наскільки різні національні реєстри дають неоднакові оцінки одного і того ж явища; робота цих дослідників лежить в основі даних *TransMonEE,* на які спирається автор пропонованої статті. Класична робота Р. Джонсона, К. Брауна і К. Гамільтон-Джакрітсіс (R. Johnson, K. D. Browne & C. Hamilton-Giachritsis, 2006) [3] залишається взірцем аналізу шкоди, яку інституційний догляд завдає розвитку дитини. Український зріз деінституалізації присутній переважно в нормативних документах і звітах Мінсоцполітики, академічні роботи фрагментарні. О. Черниш, І. Жалінська і Є. Прищепа (O. Chernysh,

[1] Про реалізацію Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017—2026 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.08.2017 № 526-р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-r

I. Zhalinska & Ye. Pryshchepa, 2023) [4] пропонують зіставлення українського і шведського досвіду інституційного забезпечення дитячого добробуту. Інтегральної оцінки того, що відбувається з системою альтернативного догляду в Україні у 2022—2024 рр., у рецензованій літературі обмаль.

Другий напрям — діти і війна. Після 2022 р. з'явилося чимало робіт про психічне здоров'я дітей в умовах російсько-української війни. Д. Бюрґін і співавтори (D. Bürgin et al., 2022) [5] запропонували багаторівневу модель потреб дітей, постраждалих від збройного конфлікту; ця стаття залишається найцитованішою серед опрацьованих для цієї статті публікацій. Дослідження української групи на чолі з І. Пінчук (R. Goto et al., 2024; I. Pinchuk et al., 2024) [6, 7] фіксують динаміку психічних розладів підлітків і стан системи психіатричної допомоги. В. Селезньова і співавтори (V. Seleznova et al., 2023) [8] аналізують економічні аспекти кризи психічного здоров'я в умовах війни. Л. Кривачук (L. Kryvachuk, 2022) [9] ставить питання про «дітей війни» як новий соціальний феномен, що потребує окремих інструментів захисту. Ці роботи дають ґрунтовне уявлення про клінічні наслідки війни, проте меншою мірою висвітлюють організаційну реакцію системи соціального захисту — питання адаптації послуг громади під потреби нових категорій отримувачів і ролі фінансової та кадрової спроможності у такій адаптації.

Третій напрям — децентралізація і локальне управління соціальною сферою. А. Дутти і Г. Фішера (A. Dutta & H. W. Fischer, 2020) [10] у журналі *World Development* на матеріалі Індії показали, як саме місцеве самоврядування перетворює кризові виклики на конкретні рішення у сфері соціального захисту. Запропонований аналітичний підхід є релевантним і для осмислення українського контексту. Н. Давиденко і співавтори (N. Davydenko et al., 2022) [11] у журналі *Sustainability* проаналізували процеси децентралізації в українських сільських територіях у довоєнний період. Т. Семігіна (T. Semihina) (2020) [12] простежила, як трансформація місцевого самоврядування змінює організацію надання соціальних послуг у громадах. Т. Заяць (T. Zaiats) і Г. Краєвська (H. Kraievska) (2024) [13] запропонували концепцію міжсекторної взаємодії в територіальних громадах України як умови їх соціального розвитку. Т. Палійчук, С. Петруха і Н. Алексеєнко (T. Paliychuk, S. Petrukha, & N. Alekseienko) (2020) [14] дослідили механізми фінансового вирівнювання місцевих бюджетів у контексті реформи публічних фінансів. Т. Семигіна (2020) [12] узагальнила зміни у соціальних послугах, які принесла реформа місцевого самоврядування. І. Трубавіна та її співавтори (I. Trubavina et al., 2021) [15] обґрунтували засади регіональної програми «Освіта в умовах конфлікту» для соціальних працівників і педагогів.

Ці три напрями перетинаються лише обмежено. Роботи з деінституалізації, як правило, не розглядають вплив війни на доступність сімейних

форм догляду. Дослідження воєнних наслідків майже не враховують даних про інтернати. Праці з децентралізації і фінансової спроможності громад не використовують як емпіричний матеріал альтернативний догляд або переміщення дітей. У запропонованій рамці ці три сюжети поєднано — не як огляд, а як зведення емпіричних даних, зібраних паралельно для тих самих територіальних одиниць і періодів.

Постановка мети і завдань. Метою дослідження є зіставлення війни як первинного фактора прямого тиску з двома похідними процесами — незавершеною деінституалізацією і євроінтеграційною траєкторією — як єдиного мультифакторного тиску на систему соціального захисту дітей в Україні, а також обґрунтування аналітичної моделі для оцінки спроможності територіальних громад відповідати на цей тиск.

Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: оцінити масштаб і територіальний розподіл прямого тиску війни через дані про внутрішнє переміщення; зіставити позицію України з регіональним і європейським контекстом за показниками альтернативного догляду; проаналізувати зміну фіскальної спроможності місцевих бюджетів у 2018—2025 рр. як ефект військового тиску на децентралізаційну реформу; визначити позицію України у європейському референтному контексті за показниками дитячого добробуту і соціального захисту сімей; обґрунтувати чотири виміри спроможності громади як основу для подальших операційних досліджень.

Наукова новизна. Уперше в дослідженнях української системи соціального захисту дітей запропоновано аналітичну модель, де війна розглядається як первинний фактор прямого тиску, а деінституалізація та євроінтеграція — як два похідні процеси, дія яких концентрується на рівні територіальної громади. У межах цієї моделі спроможність громади відповідати на мультифакторний тиск операціоналізовано через чотири взаємопов'язані виміри — кадровий, фінансовий, організаційний та сервісний, — кожен з них зведений до власної логіки формування і власного інструменту вимірювання. На відміну від наявних підходів, що розглядають війну, деінституалізацію та євроінтеграцію як три окремі сюжети, запропонована модель дає змогу зіставляти різнорідні джерела тиску у спільних координатах. Виконано систематичне зіставлення положення України за показниками альтернативного догляду, внутрішнього переміщення, фіскальної спроможності місцевих бюджетів і європейських референтів дитячого добробуту на основі п'яти відкритих міжнародних і національних баз даних, з відтворенням повного часового ряду внутрішнього переміщення з лютого 2022 р. до березня 2026 р. (46 раундів *IOM DTM*).

Методи дослідження. Дослідження виконане як вторинний аналіз кількісних даних з відкритих міжнародних і національних баз. Емпірична робота поєднує три прийоми: непряме міждержавне зіставлення (положення України відносно країн ЄС-27 та регіону Європи і Центральної Азії),

регіональне зіставлення в межах України (24 області + АР Крим + м. Київ + м. Севастополь + центральний рівень), і часовий аналіз з диференціацією довоєнного, активної фази війни і пізнього періоду (2018—2025 рр. для фіскальних показників, 2022—2026 рр. для показників переміщення).

Основні джерела і їх характеристики. UNICEF TransMonEE Regional Database for Children (transmonee.org) [16] — показники альтернативного догляду за дітьми 0—17 років у 55 країнах регіону Європи та Центральної Азії за 2012—2024 рр. Для України використано шість індикаторів: абсолютну кількість і коефіцієнт дітей у формальному інституційному догляді, коефіцієнт дітей у сімейних формах догляду, частку сімейних форм серед усіх форм альтернативного догляду, коефіцієнт усиновлень, сумарний коефіцієнт формального альтернативного догляду. Дані 2024 р. оприлюднено наприкінці 2025 р. (*TransMonEE Data Collection:* 2025 Publication).

Міжнародна організація з міграції *(International Organization for Migration, IOM)*, матриця відстеження переміщень *Displacement Tracking Matrix Ukraine* [17] презентують два набори даних. Перший — *General Population Survey Round 20* (дата виміру: 30 квітня 2025 р.) з розподілом 3,44 млн ВПО за 26 областями. Другий — повний часовий ряд з *Humanitarian Data Exchange (HAPI API)*, що охоплює 46 раундів вимірювань з лютого 2022 р. до березня 2026 р. У часовому ряду присутні дві паралельні методології: *Registration* — на основі реєстру Мінсоцполітики; *Estimate* — на основі опитувань *CATI/RDD* самої *IOM*. Розходження між ними становить 300—500 тис. осіб і є самостійним індикатором інституційного розриву між реєстраційним і фактичним статусом ВПО.

Eurostat представляє два набори даних. Перший, *ilc_peps01n (EU Statistics on Income and Living Conditions)*, — показник *AROPE* для дітей до 18 років по країнах ЄС-27 за 2016—2024 рр. Дані за станом на 7 травня 2025 р. (*Eurostat Statistics Explained, «Children at risk of poverty or social exclusion»,* публікація — лютий 2026). Другий, *spr_exp_ffa (ESSPROS)*, — видатки на соціальний захист у функції «сім'я / діти» у відсотках ВВП, 1990—2023 рр. *BOOST Ukraine Public Expenditure Database (ukraine-boost.org)* — ініціатива Мінфіну України та Світового банку, яка оприлюднює деталізовані дані про публічні фінанси у стандартизованому міжнародному вигляді. Використано дані про доходи державного і місцевих бюджетів у розрізі 28 регіональних одиниць за 2018—2025 рр., станом на 22 квітня 2026 р. *UNICEF Regional Office for Europe and Central Asia* (2026) [18] — мапінг національних наборів індикаторів прав дитини у 54 країнах регіону, що дає змогу визначити позицію України в порівняльному контексті.

Методологічні обмеження і узгодження джерел. Дитяче населення України після лютого 2022 р. не має оновленої офіційної статистики: Держстат не публікував демографічних даних з розбивкою за віком після 2021 р. У розрахунках коефіцієнтів використано знаменник, який застосовує

TransMonEE, — близько 5,0 млн дітей 0—17 років станом на 2024 р. Цей показник відрізняється від останнього офіційного показника 7,35 млн (2022 р.) на близько 32 %; обидва значення наводяться у тексті, коли це має значення для інтерпретації.

Друге узгодження стосується визначення «альтернативного догляду». *TransMonEE* застосовує ширше визначення, ніж офіційна українська статистика: до знаменника включають дітей у спецшколах-інтернатах, санаторних школах, які мають живих батьків і формально не належать до категорії «позбавлених батьківського піклування». Це пояснює розходження з офіційними показниками Мінсоцполітики щодо частки сімейних форм догляду (57 % за *TransMonEE* проти 93,5 % у звітах міністерства, які стосуються лише 62 тис. дітей-сиріт). У цій статті ми використовуємо визначення *TransMonEE* — що уможливлює зіставляти Україну з регіональним контекстом і охоплює всю сукупність формального догляду, а не лише вужчу категорію.

Третє узгодження — зіставлення з ЄС за показниками *EU-SILC* і *ESSPROS*. Обстеження *EU-SILC* в Україні до 2026 р. не проводилося — Держстат розпочав його першу хвилю в березні 2026 р., тож зіставні дані стануть доступними після оприлюднення її результатів; прямих зіставлень для України *Eurostat* не публікує. Орієнтовні дані Держстату «Комплексного обстеження умов життя домогосподарств» до 2022 р. показували частку дітей у відносній бідності в межах 22—28 % — на рівні середнього ЄС, але після 2022 р. Держстат оновлених даних з цієї теми не публікував. Зіставлення видатків *ESSPROS spr_exp_ffa* зроблено через непряме джерело *(BOOST Ukraine)* із зазначенням методологічної різниці; значення для України (близько 0,5—0,8 % ВВП за бюджетною класифікацією КПКВ 0813) фіксують лише порядок величини, не точний показник у методології *ESSPROS*.

Виклад основного матеріалу дослідження і отриманих результатів

Виклад побудований за логікою «первинний фактор — похідні процеси — синтез». Спочатку розглянуто війну як первинний фактор прямого тиску через дані про внутрішнє переміщення — це фактор, що задає інтенсивність і темп інших процесів. Далі розглянуто деінституалізацію як накопичену структурну проблему, через яку війна підсилила ефект і яка одночасно сама зазнала впливу війни. Третій блок присвячено фіскальній спроможності громад — точці, де тиск війни конвертується у звуження ресурсної бази реакції на всі три фактори. Четвертий блок визначає позицію України у європейських референтних координатах — в обох сенсах: рівні дитячого добробуту і обсягу публічних видатків на соціальний захист сімей з дітьми. Завершується розділ синтезом — пропозицією чотиривимірної моделі спроможності громади, що зводить різнорідні джерела тиску у спільних координатах.

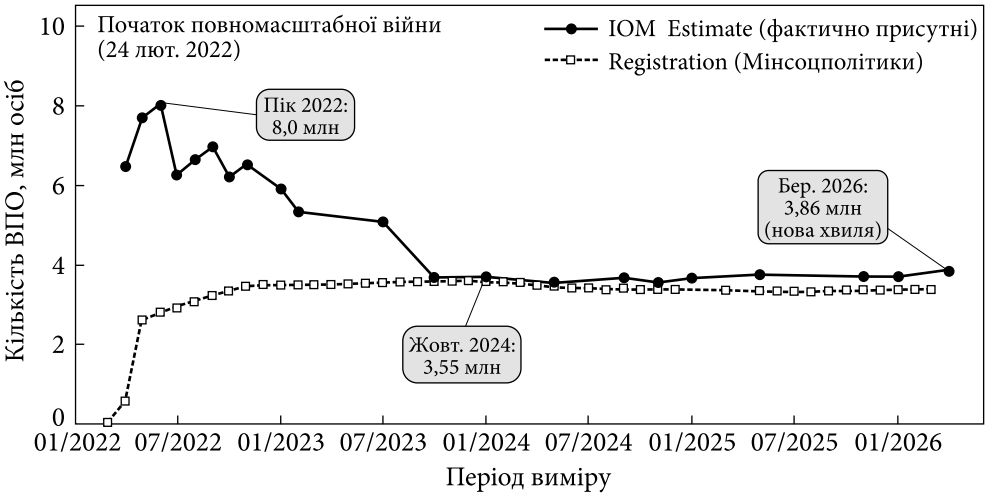

Рис. 1. Динаміка кількості ВПО в Україні, лютий 2022 — березень 2026 рр.
Джерело: побудовано автором за даними *IOM DTM* Ukraine, *HAPI API* (admin-level 0,46 раундів вимірювань). *Registration* — зареєстровані ВПО за даними Мінсоцполітики; *IOM Estimate* — фактично присутні за опитуваннями *CATI/RDD* самої *IOM*.

Три показники, розглянуті нижче, мають значення поодинці, але набувають іншого змісту у зіставленні: 3,86 млн внутрішньо переміщених осіб (березень 2026 р.) — масштаб прямого тиску війни; 43 % дітей у формальному альтернативному догляді залишаються в інституційних формах — непройдена частина деінституалізаційної реформи; 17,7 % — частка місцевих бюджетів у загальних доходах країни 2025 р. (проти 44,2 % у 2018 р.) — фактична фіскальна рецентралізація у відповідь на війну. Кожен із цих показників сам по собі описує одну зі сторін тиску. Зведені разом, вони описують конфігурацію, коли громада не може реагувати на три фактори послідовно, тому що діють одночасно і в межах однієї фіскальної бази.

Війна і внутрішнє переміщення: масштаб прямого тиску.

Стан внутрішнього переміщення в Україні на квітень 2026 р. не відповідає очікуванням стабілізації. Часовий ряд *IOM DTM* з лютого 2022 р. до березня 2026 р. (46 раундів вимірювань) показує, що після короткого зниження у 2024 р. кількість де-факто присутніх ВПО знову зростає: 3,55 млн у жовтні 2024 р., 3,67 млн у грудні 2024 р., 3,76 млн у квітні 2025 р., 3,86 млн у березні 2026 р. (рис. 1). Це 300 тис. осіб за 17 місяців — нова хвиля переміщення, а не повернення додому. Це означає, що сценарій «післявоєнної нормалізації», на який орієнтуються деякі стратегічні документи, не відтворюється у наявному часовому ряду.

Дві паралельні методології *IOM* дають розбіжні оцінки, і ця розбіжність сама по собі є сигналом. Методологія *Registration* спирається на реєстр Мінсоцполітики; методологія *Estimate,* яку застосовує сама IOM,

спирається на *CATI/RDD*-опитування і фіксує фактично присутніх на території людей. Різниця між двома оцінками коливається в межах 300—500 тис. осіб — це ті, хто змінив місце проживання, але не перереєструвався, або чиї записи в реєстрі застарілі. Для сім'ї з дитиною така розбіжність означає, що доступ до соціальних послуг за місцем фактичного перебування може бути формально неможливим: соціальна служба приймаючої громади не бачить цю сім'ю у своїх реєстрах.

За даними *IOM Round 20*, п'ять областей-реципієнтів зосереджують 52 % усіх ВПО: Дніпропетровська (16 %, 588 тис. осіб), Харківська (12 %, 463 тис.), м. Київ (10 %, 370 тис.), Київська область (8 %, 289 тис.), Запорізька (6 %). Області походження сконцентровані ще більше: Донецька — 29 %, Харківська— 19, Херсонська — 11, Запорізька — 10, Луганська — 8 %. Три з п'яти областей походження повністю або частково перебувають під тимчасовою окупацією; формальна система соціального захисту дітей на цих територіях фактично не функціонує, а вивезені діти стають предметом опіки тих громад, куди потрапили.

IOM не публікує розбивки ВПО за віком у відкритому наборі даних, тому кількість дітей-ВПО потребує оцінки. За даними попередніх раундів *DTM*, частка дітей серед ВПО коливалася в межах 20—23 %. Якщо застосувати цей діапазон до березня 2026 р. (3,86 млн ВПО за *IOM Estimate*), отримуємо 771—887 тис. дітей-ВПО. Це менше ніж офіційний показник Мінсоцполітики за жовтень 2024 р. — 906 тис. зареєстрованих дітей-ВПО, — і ця різниця підтверджує загальну гіпотезу про систематичне завищення реєстраційних показників: частина осіб, зареєстрованих у статусі ВПО, фактично змінила місце проживання, повернулася на деокуповану територію або виїхала за межі України, проте з реєстру не вибула. Реальна кількість дітей-ВПО, котрі перебувають у системі соціального супроводу за фактичним місцем проживання, ймовірно ближча до 700—750 тис. у березні 2026 р. Саме в цьому діапазоні треба планувати обсяг послуг: лінія фронту рухається, переміщення триває, і ця категорія не зникне до завершення активної фази війни.

Територіальна концентрація приймаючих громад створює асиметрію тиску, яку далі підсилює асиметрія фіскальної спроможності.

Деінституалізація як накопичена структурна проблема, що загострилася в умовах війни.

Попри сім років реформи, задекларованої з 2017 р., Україна 2024 р. посідає друге місце в регіоні Європи та Центральної Азії за коефіцієнтом формального альтернативного догляду за дітьми — 2001 на 100 000 дитячого населення. Попереду — лише Угорщина (2231), а референтні постсоціалістичні країни мають значно нижчі показники: Польща — 1008, Румунія — 913, Молдова — 863, Болгарія — 664, Грузія — 261 (табл. 1).

Абсолютна кількість дітей у формальному інституційному догляді в Україні 2024 р. — 42 988 осіб. Цей показник істотно відрізняється від часто цитованих 907 дітей у «будинках дитини». Різниця у тому, що *TransMonEE* враховує всю інституційну систему: школи-інтернати, спецшколи, санаторні заклади, заклади для дітей з особливими освітніми потребами, притулки. Саме цю ширшу сукупність охоплювала Національна стратегія реформування інституційного догляду 2017—2026 рр., коли декларувала потребу виведення близько 96 тис. дітей з інтернатних закладів. Розподіл між формами догляду в середині системи: 865 проти 1136 на 100 000 — тобто 43 % усіх дітей у формальному альтернативному догляді перебувають в інституціях, 57 % — у сімейних формах (прийомні сім'ї, патронатні вихователі, дитячі будинки сімейного типу, формальна опіка родичів). Це істотно менше за часто цитований показник 93,5 % «у сімейних формах», про що звітує Мінсоцполітики. Розходження пов'язане з різницею у наведеному вище визначенні «альтернативного догляду».

Це методологічне розходження — не сторонній статистичний нюанс, а частина проблеми. Коли Стратегія деінституалізації 2024—2028 рр. говорить про «перехід до сімейних форм», вона в операційних показниках моніторить лише 62 тис. дітей-сиріт і позбавлених батьківського піклування. Понад 40 тис. дітей у школах-інтернатах решти системи у логіці реформи залишаються на периферії, попри те, що саме ця група становить значну частину викликів для розвитку дитини, і саме до неї звертаються міжнародні звіти [18].

Війна загострила накопичену проблему за двома векторами. Перший — інституції в зоні бойових дій або під окупацією припинили роботу, а їхні

Таблиця 1. **Коефіцієнт формального альтернативного догляду за дітьми 0—17 років (на 100 000 дітей), країни регіону Європи та Центральної Азії, 2024 р.**

Країна	Коефіцієнт
Україна	2001
Угорщина	2231
Польща	1008
Румунія	913
Молдова	863
Болгарія	664
Грузія	261

Джерело: складено автором за даними *UNICEF TransMonEE Regional Database* (2026). Коефіцієнт включає всі формальні форми догляду — інституційний догляд, прийомні сім'ї, патронатні вихователі, дитячі будинки сімейного типу, формальна опіка родичів — розраховані на 100 000 дітей віком 0—17 років.

вихованці перейшли під опіку приймаючих громад, далеких від місця попереднього перебування. Другий — діти-ВПО, які перебували в інтернатах власних областей, у частині випадків не отримали оновленого статусу в новій громаді через розбіжність реєстраційних даних. У результаті накопичена структурна проблема — недостатня сімейна форма догляду — поглибилась у зв'язку із переміщенням і ускладнила задачу деінституалізації для таких громад.

Фіскальна спроможність: парадокс децентралізації в умовах війни.

Реформа децентралізації в Україні, що розпочалася у 2014 р., передавала громадам не лише повноваження, а й дохідну базу. Частка місцевих бюджетів у загальних доходах країни 2018 р. становила 44,2 % — рівень, наближений до країн з усталеною практикою місцевого самоврядування. До 2025 р. ця частка впала до 17,7 % (табл. 2). Формально територіальні громади не втратили жодного повноваження, але в умовах війни сталося де-факто фіскальне перевантаження держбюджету: міжнародна допомога і внутрішні запозичення спрямовуються через центральний рівень, ресурсна база місцевих бюджетів скорочується через втрати бізнесу, еміграцію платників ПДФО, окупацію територій.

Картина ускладнюється, якщо подивитися на розподіл доходів між регіонами. У 2024 р. найбільший бюджет м. Києва становив 203,4 млрд грн, найменший серед підконтрольних громад — Луганської області — 10,6 млрд грн: розрив становить 19 разів. Водночас приймаючі ВПО громади розподілені вздовж цього спектра нерівномірно. Дніпропетровська область (142,6 млрд грн — друга за доходами) приймає 16 % усіх ВПО країни. Харківська (91,1 млрд грн — п'ята) — 12% ВПО у ролі приймаючої, будучи

Таблиця 2. **Доходи державного і місцевих бюджетів України, 2018—2025 рр.,** *млрд грн*

Рік	Державний бюджет	Місцеві бюджети	Разом	Частка місцевих, %
2018	928,1	735,9	1 664,0	44,2
2019	998,3	684,5	1 682,8	40,7
2020	1 076,0	509,6	1 585,6	32,1
2021	1 296,9	608,5	1 905,4	31,9
2022	1 787,4	566,4	2 353,8	24,1
2023	2 672,0	676,4	3 348,4	20,2
2024	3 122,7	709,1	3 831,8	18,5
2025	3 295,5	709,2	4 004,7	17,7

Джерело: BOOST Ukraine Public Expenditure Database (ukraine-boost.org), станом на 22.04.2026.

водночас прифронтовою. Запорізька область (51,2 млрд грн) поєднує ролі приймаючої і прифронтової за значно скромнішої фіскальної бази.

Окрема тенденція — деградація дохідної бази прифронтових областей. У 2024—2025 рр. Донецька область втратила 23 % доходів місцевих бюджетів за рік (з 46,0 до 35,5 млрд грн), Херсонська — 20 (з 22,3 до 17,9 млрд грн), Луганська — 17 % (з 10,6 до 8,8 млрд грн). На п'ятий рік повномасштабної війни ці громади не стабілізувалися — вони продовжують втрачати ресурси. Це прямий виклик принципу рівності доступу дітей до соціальних послуг: незалежно від місця проживання, дитина має отримати однаковий набір послуг, натомість фіскальна база громади, яка ці послуги надає, може відрізнятись у десятки разів.

Фіскальна спроможність — це та точка, в якій тиск війни найбезпосередніше виявляється у звуженні ресурсної бази реакції на всі три фактори одночасно. Без власної дохідної бази громада не може ні утримувати штат соціальних служб (кадровий вимір), ні розвивати власні сервіси (сервісний вимір), ні вкладати у міжвідомчу координацію (організаційний вимір). Тому фіскальна слабкість громади тягне за собою слабкість в інших вимірах, навіть якщо у формальній структурі вони автономні.

Європейський контекст: вимоги, що накладаються згори

Європейський референтний контекст соціального захисту дітей задається двома показниками. Перший — *AROPE (at risk of poverty or social exclusion)* для дітей до 18 років. У 2024 р. 24,2 % дітей у ЄС-27 перебували в ризику бідності або соціального виключення — 19,5 млн осіб. Розкид між країнами-членами значний: Болгарія — 35,1 %, Іспанія — 34,6, Румунія — 33,8 проти Словенії — 11,8, Кіпру — 14,8, Чехії — 15,4 % [19]. У 20 з 27 країн ЄС діти мають вищий ризик бідності, ніж дорослі; цей розрив у середньому становить 3,9 п. п.

Реальне положення українських дітей за європейським показником *AROPE* невідоме: обстеження *EU-SILC* в Україні до 2026 р. не проводили, тому прямих зіставлень *Eurostat* для України не публікує (методологічне уточнення наведене в розділі «Методи»). До 2022 р. Держстат у межах «Комплексного обстеження умов життя домогосподарств» оцінював частку дітей у відносній бідності в межах 22—28 % — на рівні середнього ЄС. Після 2022 р. оновлених даних з цієї теми Держстат не оприлюднював. Наявні оцінки мають прогнозний або опитувальний характер: за розрахунками, виконаними за підтримки *UNICEF* на базі Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, частка дітей у бідності внаслідок війни зросла майже вдвічі [20], а загальнонаціональне обстеження соціально-економічного стану домогосподарств у грудні 2023 — лютому 2024 рр. оцінило її на рівні близько 65 % [21]. Ці оцінки методологічно незіставні з показником відносної бідності *EU-SILC,* тому пряме порівняння з ЄС стане можливим після

оприлюднення результатів першої хвилі обстеження, розпочатої Держстатом у березні 2026 р.

Другий показник — видатки на соціальний захист у функції «сім'я / діти» у відсотках ВВП (*ESSPROS,* набір даних *spr_exp_ffa*). У 2023 р. середнє значення по ЄС-27 — 2,32 % ВВП, з плавним зростанням з 2,18 % у 2015 р. Лідери — Німеччина (3,47 %), Фінляндія (3,18), Польща (3,03); серед останніх — Ірландія (1,11), Іспанія (1,42), Чехія (1,45), Італія (1,55 %). Польща становить особливий інтерес як референт для України. У 2015 р. польські видатки на функцію «сім'я / діти» становили 1,51 % ВВП — рівень, типовий для постсоціалістичних країн. З 2016 р. запрацювала програма «Rodzina 500+» — фактично універсальна грошова допомога сім'ям з дітьми, яка підняла видатки до 3,00 % ВВП уже 2019 р. За чотири роки Польща подвоїла обсяг соціального захисту сімей з дітьми через один цілеспрямований інструмент. Зворотну траєкторію демонструє Угорщина: з 2,12 % у 2015 р. до 1,68 % у 2023 р. Ці два приклади показують, що напрям і швидкість зміни є предметом політичного вибору, а не наслідком структурних обмежень.

Україна у цій рамці розташовується поза шкалою: відкритих даних *ESSPROS* за українською методологією не публікується. За попередніми оцінками, що використовують бюджетну класифікацію КПКВ 0813 як аналог функції «сім'я / діти», обсяг таких видатків становить близько 0,5—0,8 % ВВП — у три-чотири рази менше середнього рівня ЄС-27. Навіть з урахуванням того, що частина функцій в Україні фінансується з інших програм, розрив з європейським орієнтиром залишається значним. Щоб наблизитись до рівня Польщі 2023 р., Україні потрібно збільшити цільове фінансування сім'ї і дітей у чотири-шість разів.

Ще один зріз євроінтеграційного контексту — національні набори індикаторів дитячого добробуту. Мапінг *UNICEF ECARO* (2026) охоплює 54 країни регіону і фіксує, що в Ірландії, Ісландії, Іспанії, Шотландії та Казахстані існують офіційні, державно закріплені системи моніторингу дитячого добробуту (від 21 до 97 індикаторів). Україна у цьому списку відсутня. Найближчий за функцією інструмент — *Future Index,* розроблений Фундацією Олени Зеленської разом з Київською школою економіки і *UNICEF Ukraine* у 2023 р. Але він не є державним і не замінює офіційної системи моніторингу. Відсутність національного набору індикаторів означає, що Україна, звітуючи перед ЄС про стан дітей, не має власного верифікованого інструмента для таких звітів. Розробка такого інструмента — один із прямих євроінтеграційних пріоритетів.

Інтегральна модель спроможності громад: чотири виміри

Запропонована авторська аналітична модель має дві теоретичні опори. Перша — підхід *UNICEF* до зміцнення систем захисту дітей *(child protection systems strengthening)*, де система описується через набір взаємопов'язаних компонентів: кадрові ресурси, фінансові ресурси, нормативно-правова

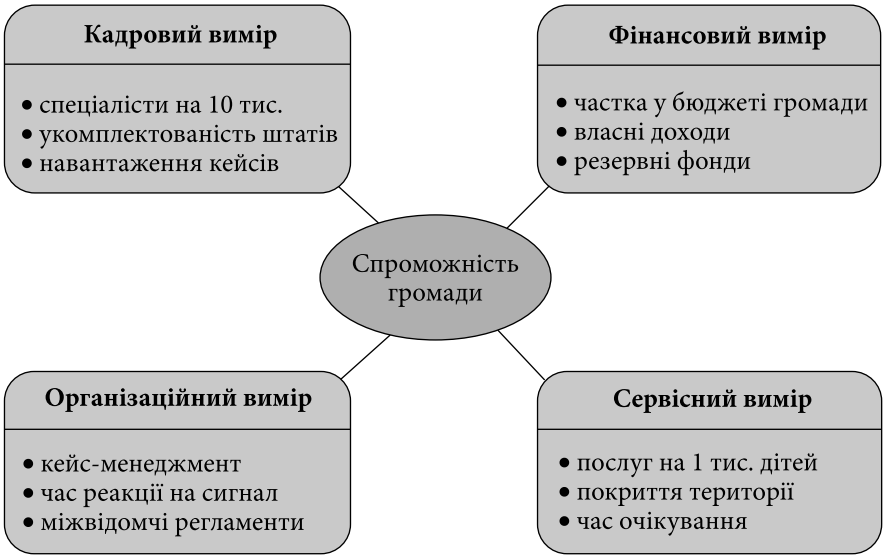

Рис. 2. Чотири виміри спроможності територіальної громади відповідати на мультифакторний тиск
Джерело: розроблено автором на основі підходу *UNICEF* до зміцнення систем захисту дітей [18] і концепції місцевої спроможності у порівняльній політиці децентралізації [10].

база, послуги, координація між службами і моніторинг. У межах цього підходу оцінка спроможності — це оцінка кожного з компонентів окремо і їх узгодженості. Друга опора — концепція місцевої спроможності *(local capacity)*, розгорнута в роботах з порівняльної політики децентралізації [10]: спроможність розглядається не як одновимірна характеристика, а як профіль, де провал в одному вимірі не компенсується перевагою в іншому.

З цих двох підходів виведено чотири виміри, що охоплюють усю операційну дугу від «людей у системі» до «послуги, отриманої дитиною»: кадровий вимір (хто і скільки), фінансовий (на які гроші), організаційний (як координуються між службами), сервісний (що в результаті отримує дитина).

Кадровий вимір. Спроможність системи захисту дітей починається з людей, які в ній працюють. У межах кадрового виміру оцінюється: наявність штатних посад спеціалістів соціальних служб, служб у справах дітей, центрів соціальних служб, соціальних педагогів у школах; рівень укомплектованості (відсоток зайнятих ставок); рівень кваліфікації (частка з профільною освітою або сертифікованим підвищенням кваліфікації); поточне навантаження на одного спеціаліста (кількість кейсів). У приймаючих ВПО громадах навантаження зростає швидше ніж штатна чисельність, що створює ризик неякісних послуг або формального супроводу. Емпіричний показник для оцінки — кількість спеціалістів

соціальної сфери на 10 тис. населення або на 1 тис. дітей, з диференціацією за профільними посадами.

Фінансовий вимір. Цей вимір не зводиться до загального обсягу бюджету — він описує структуру і стійкість фінансування соціального захисту дітей у громаді. Емпіричні ознаки: частка коштів, спрямованих на соціальний захист дітей, у загальному бюджеті громади; її динаміка за останні 3—5 років; частка власних доходів проти трансфертів з державного бюджету; наявність і обсяг резервних фондів. Дані *BOOST* дають змогу оцінювати цей вимір на рівні області, але не на рівні окремої громади; для рівня громади потрібен додатковий аналіз через портал Є-Дата. Фінансовий вимір є тією точкою, в якій тиск війни проявляється найгостріше: фіскальна рецентралізація означає, що навіть громади з високою кадровою чи організаційною спроможністю обмежені у можливостях масштабувати послуги.

Організаційний вимір. Цей вимір описує здатність громади координувати дії різних служб для надання комплексної послуги. Складові: наявність розроблених алгоритмів міжвідомчої взаємодії між службою у справах дітей, центром соціальних служб, закладами освіти, охорони здоров'я, поліцією; функціонування ведення випадків (кейс-менеджменту) як основного методу роботи; наявність електронного обміну даними про дитину і сім'ю між службами; час реакції на сигнал про загрозу. В умовах війни цей вимір критично залежить від здатності до координації з регіональними військовими адміністраціями, гуманітарними організаціями, волонтерськими ініціативами. Слабкість організаційного виміру — типова ситуація, коли формально кадри, гроші і послуги в громаді є, але реакція системи на конкретний випадок (дитина потрапила у складні життєві обставини, прибула родина-ВПО) запізнюється або взагалі не відбувається. Емпіричні показники — частка кейсів, оброблених у форматі кейс-менеджменту; середній час від виявлення проблеми до призначення першої послуги; кількість міжвідомчих угод і регламентів, ухвалених у громаді.

Сервісний вимір. Це кінцевий вимір — наявність і доступність конкретних послуг для дитини і сім'ї: денних центрів для дітей з особливими освітніми потребами, реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю, психологічної допомоги для дітей-ВПО та дітей з військовими травмами, підтримки прийомних сімей, патронатних вихователів і дитячих будинків сімейного типу, інклюзивної освіти в закладах загальної середньої освіти. Якість сервісу залежить від трьох попередніх вимірів, але одночасно має власну логіку формування — через нормативне регулювання, ліцензування, стандарти надання послуг. Емпіричні показники — кількість одиниць кожного типу послуг на 1 тис. дітей; покриття території громади; час очікування на послугу; задоволеність отримувачів (за матеріалами зворотного зв'язку).

Усі чотири виміри пов'язані, але жоден не зводиться до інших. Громада може мати великий бюджет і слабку організаційну модель, добре укомплектовану службу і низьку якість конкретних послуг, розвинену сервісну систему у місті і дефіцит усього переліченого у селах тієї ж громади. Інтегральна оцінка потребує зіставлення, а не додавання: спроможність виявляється у найслабшому вимірі. Для 2024—2026 рр. в Україні найслабшими виявляються фінансовий вимір у прифронтових і деокупованих громадах та сервісний вимір у приймаючих ВПО громадах з високим навантаженням. Кадровий вимір системно слабкий по всій країні; організаційний — критично слабкий там, де відсутня усталена практика міжвідомчої взаємодії, тобто переважно у сільських громадах і у тих, що пройшли через окупацію і деокупацію.

Запропонована модель не є остаточною класифікацією — її завдання інше. Вона пропонує спосіб говорити про мультифакторний тиск не у термінах окремих проблем, а у термінах спроможності, яку треба нарощувати паралельно з чотирьох боків. Подальша операціоналізація — розробка конкретних показників для кожного виміру, калібрування цих показників на матеріалах 10—15 пілотних громад різного типу — становить безпосереднє завдання продовження дослідження.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Три фактори, проаналізовані у статті, не утворюють симетричної конфігурації. Війна — первинний фактор прямого тиску: з лютого 2022 р. до березня 2026 р. кількість де-факто присутніх ВПО зросла до 3,86 млн, з них близько 700—750 тис. дітей-ВПО за фактичним місцем перебування. Деінституалізація — це накопичена структурна проблема, через яку війна підсилила ефект і яка сама зазнала впливу війни: 43 % дітей у формальному альтернативному догляді залишаються в інституційних формах, що ставить Україну на друге місце в регіоні Європи та Центральної Азії за коефіцієнтом формального догляду. Євроінтеграція — зовнішній нормативний процес, який задає вимоги, не звільняючи від попередніх зобов'язань; за обсягом видатків на соціальний захист сімей з дітьми Україна відстає від ЄС-27 у три—чотири рази, за наявністю національного набору індикаторів дитячого добробуту — не присутня в системі моніторингу *UNICEF ECARO* взагалі.

Дія трьох факторів концентрується на рівні територіальної громади. Громада одночасно виконує повноваження з деінституалізації, адаптує послуги до потреб дітей-ВПО і має відповідати європейським стандартам якості — на фіскальній базі, що скорочується, і з кадровим складом, який недоукомплектований. Частка місцевих бюджетів у загальних доходах країни впала з 44,2 % у 2018 р. до 17,7 % у 2025 р. — це фактична фіскальна рецентралізація на тлі формальної децентралізації. Розрив між м. Києвом (203 млрд грн доходів) і Луганською областю (10,6 млрд грн) у 19 разів

ставить під сумнів припущення про рівність доступу дітей до соціальних послуг у різних громадах країни.

Чотиривимірна модель спроможності громад — кадровий, фінансовий, організаційний, сервісний виміри — пропонує спосіб зіставляти точки напруження і визначати, де громаду треба підсилювати у відповідь на мультифакторний тиск. В основу моделі покладено підхід *UNICEF* до зміцнення систем захисту дітей і концепцію місцевої спроможності з порівняльних досліджень децентралізації; з них виведено чотири виміри як мінімальний неперекривний набір. Кожен вимір має власну логіку формування і власні емпіричні показники: чисельність і навантаження спеціалістів на 10 тис. населення (кадровий); частка соцзахисту дітей у бюджеті громади, динаміка, частка власних доходів (фінансовий); частка кейсів у форматі кейс-менеджменту, час реакції, міжвідомчі регламенти (організаційний); кількість одиниць послуг на 1 тис. дітей, покриття території, час очікування (сервісний).

Розробка операційних показників для кожного виміру, калібрування їх на даних 10—15 пілотних громад різного типу (велике місто, середнє місто, сільська громада, прифронтова громада, приймаюча ВПО) є найближчим завданням подальших досліджень. Пропонована увазі читача стаття не відповідає на запитання, як саме перерозподілити ресурси, щоб слабкі за фіскальною базою громади не стали слабкими за якістю послуг. Для цього потрібен окремий аналіз бюджетного вирівнювання і трансфертних механізмів. За межами цього тексту залишилося моделювання сценаріїв після завершення активної фази війни і можливого повернення частини дітей з-за кордону — сюжет, який неодмінно перевантажить ту саму інфраструктуру соціального захисту, що зараз працює на межі.

Ширший висновок для подальшої української академічної дискусії: дослідження дитячого добробуту, переміщення і децентралізації варто вести як суміжні, а не окремі напрями. Зібрані дані показують, що рух в одному з цих напрямів без урахування двох інших створює ілюзію реформи без її наповнення.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

1. Goldman, P. S., Bakermans-Kranenburg, M. J., Bradford, B., Christopoulos, A., Ken, P. L. A., & … Sonuga-Barke, E. J. S. (2020). Institutionalisation and deinstitutionalisation of children 2: Policy and practice recommendations for global, national, and local actors. *The Lancet Child and Adolescent Health*, 4 (8), 606—633. https://doi.org/10.1016/S2352-4642(20)30060-2
2. Petrowski, N., Cappa, C., & Gross, P. (2017). Estimating the number of children in formal alternative care: Challenges and results. *Child Abuse and Neglect,* 70, 388—398. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2016.11.026

3. Johnson, R., Browne, K. D., & Hamilton-Giachritsis, C. (2006). Young children in institutional care at risk of harm. *Trauma, Violence, and Abuse,* 7 (1), 34—60. https://doi.org/10.1177/1524838005283696
4. Chernysh, O. A., Zhalinska, I. V., & Pryshchepa, Ye. V. (2023). Institutional Provision of Child Welfare in Ukraine and Sweden. *National Technical University of Ukraine Journal. Political science. Sociology. Law*, 4 (60), 21—26. https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.4(60).296973
5. Bürgin, D., Anagnostopoulos, D., Vitiello, B., Sukale, T., Schmid, M., & Fegert, J. M. (2022). Impact of war and forced displacement on children's mental health — multilevel, needs-oriented, and trauma-informed approaches. *European Child and Adolescent Psychiatry,* 31 (6), 845—853. https://doi.org/10.1007/s00787-022-01974-z
6. Goto, R., Pinchuk, I., Kolodezhny, O., Pimenova, N., Kano, Y., & Skokauskas, N. (2024). Mental health of adolescents exposed to the war in Ukraine. *JAMA Pediatrics,* 178 (5), 480—488. https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2024.0295
7. Pinchuk, I., Leventhal, B. L., Ladyk-Bryzghalova, A., Lien, L., Yachnik, & … Skokauskas, N. (2024). The Lancet Psychiatry Commission on mental health in Ukraine. *The Lancet Psychiatry,* 11 (11), 910—933. https://doi.org/10.1016/S2215-0366(24)00241-4
8. Seleznova, V., Pinchuk, I., Feldman, I., Virchenko, V., Wang, B., & Skokauskas, N. (2023). The battle for mental well-being in Ukraine: Mental health crisis and economic aspects. *International Journal of Mental Health Systems,* 17, Article 28. https://doi.org/10.1186/s13033-023-00598-3
9. Kryvachuk, L. (2022). Protection of children's rights during the war in Ukraine: "Children of War" as a new phenomenon of modern Ukraine. *Youth in Central and Eastern Europe,* 9 (14). https://doi.org/10.24917/ycee.9658
10. Dutta, A., & Fischer, H. W. (2020). The local governance of COVID-19: Disease prevention and social security in rural India. *World Development,* 138, 105234. https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105234
11. Davydenko, N., Wasilewska, N., Boiko, S., & Dubyna, M. (2022). Development of rural areas in Ukraine in the context of decentralization: An empirical study. *Sustainability,* 14 (11), 6730. https://doi.org/10.3390/su14116730
12. Semigina, T. (2020). Local Self-Government Transformations in Ukraine and Reforms of Social Services: Expectations and Challenges. *Path of Science,* 6 (1), 1001—1006. http://doi.org/10.22178/pos.54-1
13. Zaiats, T., & Kraievska, H. (2024). Intersectoral Cooperation in the Context of Social Development of Territorial Communities of Ukraine. *Demography and Social Economy,* 1 (55), 59—77. https://doi.org/10.15407/dse2024.01.059
[Заяць, Т., & Краєвська, Г. (2024). Міжсекторальна співпраця в контексті соціального розвитку територіальних громад України. *Демографія та соціальна економіка,* 1 (55), 59—77].
14. Paliychuk, T., Petrukha, S., & Alekseienko, N. (2020). Financial Equalization in the Conditions of Reform of the Public Finance Management System. *Accounting and Finance*, 2 (88), 81—92. https://doi.org/10.33146/2307-9878-2020-2(88)-81-92
[Палійчук, Т., Петруха, С., & Алексеєнко, Н. (2020). Фінансове вирівнювання в умовах реформування системи управління публічними фінансами. *Облік і фінанси,* 2 (88), 81—92].
15. Trubavina, I., Tsybulko, L., Mohyliova, N., Dulia, A., & Hordiienko, N. (2021). Theoretical Foundations of the Regional Training Program "Education in Conflict" for Social Workers and Teachers. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology,* 9 (4), 43—56. https://doi.org/10.32919/uesit.2021.04.05
[Трубавіна, І., Цибулько, Л., Могильова, Н., Дуля, А., & Гордієнко, Н. (2021). Тео-

ретичні засади регіональної програми підготовки «Освіта в умовах конфлікту» для соціальних працівників і педагогів. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology,* 9 (4), 43—56].
16. UNICEF TransMonEE (2026). Children in alternative care: Europe and Central Asia Child Rights Database. https://www.transmonee.org
17. International Organization for Migration (2025). Ukraine internal displacement report: General Population Survey Round 20 (30 April 2025). IOM. https://dtm.iom.int/ukraine
18. UNICEF Regional Office for Europe and Central Asia (2026). Mapping National Child Rights Indicator Sets in Europe and Central Asia: An initial regional overview. UNICEF ECARO. https://www.unicef.org/eca/
19. Eurostat (2026). Children at risk of poverty or social exclusion: Statistics Explained. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Children_at_risk_of_poverty_or_social_exclusion
20. UNICEF (2023). Child Poverty: Projected Estimates of the War Impact on Households with Children. UNICEF Ukraine. https://www.unicef.org/ukraine/reports/child-poverty-report-april-2023
[ЮНІСЕФ (2023). Дитяча бідність: прогнозні оцінки впливу війни на стан домогосподарств з дітьми. ЮНІСЕФ Україна].
21. UNICEF (2024). Socio-Economic Status of Households in Ukraine: Findings of a Nationwide Survey (December 2023 — February 2024). UNICEF Ukraine. https://www.unicef.org/ukraine/documents/social-economical-state-2023-24
[ЮНІСЕФ (2024). Соціально-економічний стан домогосподарств України: результати загальнонаціонального обстеження (грудень 2023 — лютий 2024). ЮНІСЕФ Україна].

Стаття надійшла до редакції журналу 28.04.2026
Стаття прийнята до друку після рецензування: 15.07.2026
Дата публікації: 31.10.2026

Anna Omelchuk, Postgraduate
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
03057, Ukraine, Kyiv, Beresteiskyi (Peremohy) Avenue, 54/1
E-mail: omelchuk.ganna@gmail.com
ORCID: 0009-0003-7490-9161

WAR, DEINSTITUTIONALISATION, EUROPEAN INTEGRATION: MULTIFACTOR PRESSURE ON THE CHILD SOCIAL PROTECTION SYSTEM IN UKRAINE

War is the primary factor of direct pressure on the child social protection system in Ukraine, whereas the unfinished deinstitutionalisation reform and the European integration trajectory are processes whose course is reshaped by the war and converges at the level of territorial communities. The article argues that these three factors are not symmetric: war reshapes the pace and content of the other two, while existing policy frameworks still treat them as separate agendas. The empirical analysis draws on five secondary data sources: UNICEF TransMonEE Regional Database (residential care, alternative care, and adoption indicators for 2024); IOM Displacement Tracking Matrix Ukraine (Round 20, April 2025, and the full time series from February 2022 to March 2026 covering 46 measurement rounds); Eurostat EU-SILC and ESSPROS databases (child poverty and family/children social protection expenditure); BOOST Ukraine public expenditure database by the World Bank

and the Ministry of Finance (revenues of state and local budgets, 2018—2025); and the UNICEF ECARO mapping of national child rights indicator sets (2026). The analytical strategy combines indirect cross-country benchmarking, intra-country regional comparison, and time series decomposition into pre-war, active-war, and late-war phases. Findings reveal three structural tensions. First, despite the deinstitutionalisation reform launched in 2017, Ukraine ranks second in the region by the rate of children in formal alternative care (2 001 per 100 000), with 42 988 children in residential institutions in 2024 and only 57% of children in alternative care placed in family-based settings — in contrast to the officially reported 93.5%, which applies only to a narrower category of orphaned and deprived children. Second, internal displacement is not stabilising: after a temporary decrease in 2024, the number of de-facto present IDPs grew again to 3.86 million by March 2026, with five receiving oblasts absorbing 52% of the total. The estimated number of displaced children (771—887 thousand) is lower than the official Ministry of Social Policy registry figure of 906 thousand, which suggests systematic overestimation in the registration data. Third, the share of local budgets in total public revenues fell from 44.2% in 2018 to 17.7% in 2025, creating a de facto fiscal recentralisation that weakens the capacity of frontline and receiving communities to deliver social services for children. The article proposes a four-dimensional framework for assessing community capacity in child social protection — personnel, financial, organisational, and service dimensions — grounded in the UNICEF child protection systems strengthening approach and in the local capacity concept from comparative decentralisation studies. The framework operationalises the concept of capacity in a way that accommodates the parallel pressures of war, deinstitutionalisation, and European integration, and integrates Ukraine's position within European benchmarks.

Keywords: children; social protection; alternative care; deinstitutionalisation; internally displaced persons; territorial communities; community capacity; European integration; war; child well-being.